

חוני המעגל, החרוב וט"ו בשבט

הרב ש.י. וייצן

תפלת הצדיק הפרוש מהציבור

אחד מדמויות המופת המתקשרות לנטיעת עצים וליכולתו לבטל גזירה על עצירת גשמים היא דמותו של חוני המעגל. גם כינויו "המעגל" מתקשר למנהגו לעשות עיגול בשעת התפילה מסביבו, ולעמוד בתוכו עד שנתמלאה בקשתו. לפי רוב הדעות חוני המעגל חי קרוב לסוף ימי החשמונאים בימי המלכה שלומית אלכסנדרה ובימי נשיאותו של שמעון בן שטח.

וכך חכמים מתארים את אחד מן המקרים בהם פנו בני דורו אליו וביקשו שיתפלל עליהם.

"תנו רבנן פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים שלחו לחוני המעגל: 'התפלל וירדו גשמים' התפלל ולא ירדו גשמים, עג עוגה ועמד בתוכה כדרך שעשה חבקוק הנביא שנאמר על משמרתו אעמדה ואתיצבה על מצור וגו' אמר לפניו רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי שאני כבן בית לפניך נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנספין אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא להתיר שבועתך אמר לא כך שאלתי אלא גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בזעף עד שכל טפה וטפה כמלא פי חבית ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג אמרו לו תלמידיו רבי ראינוך ולא נמות כמדומין אנו שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם אמר לפניו לא כך שאלתי אלא גשמי רצון ברכה ונדבה ירדו כתיקנן עד שעלו כל העם להר הבית מפני הגשמים אמרו לו רבי כשם שהתפללת שירדו כך התפלל וילכו להם אמר להם כך מקובלני שאין מתפללין על רוב הטובה אף על פי כן הביאו לי פר הודאה הביאו לו פר הודאה סמך שתי ידיו עליו ואמר לפניו רבונו של עולם עמך ישראל שהוצאת ממצרים אינן יכולין לא ברוב טובה ולא ברוב פורענות כעסת עליהם אינן יכולין לעמוד השפעת עליהם טובה אינן יכולין לעמוד יהי רצון מלפניך שיפסקו הגשמים ויהא ריוח בעולם מיד נשבה הרוח ונתפזרו העבים וזרחת החמה ויצאו העם לשדה והביאו להם כמהין ופטרתיות שלח לו שמעון בן שטח אלמלא חוני אתה גזורני עליך נידוי שאילו שנים כשני אליהו שמפתחות גשמים בידו של אליהו לא נמצא שם שמים מתחלל על ידך אבל מה אעשה לך שאתה מתחטא לפני המקום ועושה לך רצונך כבן שמתחטא על אביו ועושה לו רצונו ואומר לו אבא הוליכני לרחצני

בחמין שטפני בצונן תן לי אגוזים שקדים אפרסקים ורמונים ונותן לו ועליך הכתוב אומר ישמח אביך ואמך ותגל יולדתיך".

מדוע אין חוני נענה מיד בפעם הראשונה?

ניתן לראות הבדל בין התפילה הסתמית שאמר חוני לפני שנכנס לעיגול לבין התפלה המפורטת לאחר שנכנס למעגל. התפלה הראשונה היא תפלה שחוני פועל כשליח ציבור בשם בני ישראל. כאן אין הקב"ה נענה לחוני המעגל. כאן המענה תלוי בזכותם של ישראל. אולם כשנכנס חוני למעגל פונה חוני אל הקב"ה בשם עצמו "שאני כבן בית לפניך", כאן הקב"ה עונה לבנו. משל למה הדבר דומה לבן שהולך עם אביו שאוהבו, וכל בקשה שמבקש בשביל עצמו אביו אינו מסוגל לומר לו "לא". אולם כשהוא מבקש בשביל אחרים, כאן אביו מסוגל לומר לו שמה שאין הוא ממלא את בקשתו לא בגללו אלא בגלל האחרים. יתכן שגם עשיית המעגל היא ביטוי לכך שכביכול חוני עומד לפני בוראו בפני עצמו, ולא מזכות הציבור.

אולם ההסברה הזאת גם חושפת צד מסובך בדרכו של חוני המעגל. חוני נתפש כאיש מופת שבידו לחולל ניסים. כשציבור פונה אל גדוליו וצדיקיו דרך המלך היא שהצדיקים נהפכים להיות שליחי ציבור שמצליחים לרומם בקשר שיש עמהם את כל הציבור והם נענים בזכות הציבור. יש הקרנה והשפעה מהצדיק אל הציבור ומהציבור אל הצדיק. אולם כנראה דמותו של חוני היתה כל כך מרוממת מעם, הוא נתפש כמחולל נפלאות, כשהציבור פונה אל חוני הוא לא עובר תהליך של התרוממות, אלא בעיקר צפיה לתוצאות שיביא להם חוני. וכך יוצא שאין חוני יכול לבוא אל הקב"ה בכח הציבור אלא מכח זכויותיו.

היכוח בין שמעון בן שטח לחוני המעגל

בתלמוד ירושלמי מובאת סיבה אחרת מדוע לא נענה חוני המעגל בתפילתו הראשונה. "אמר רבי יוסי בי רבי בון שלא בא בענוה"¹, בירושלמי נראה שהסיבה לכך שתפילתו הראשונה לא נענית משום שחוני היה בטוח שיענה ולא בא בענוה ובנכונות לשמוע גם "לא" מאת אביו שבשמים. כך ניתן לדייק בלשון חמשנה שבתחילה עוד לפני שפותח בתפילה עומד חוני ומחלק הוראות "צאו והכניסו תנורי פסחים משום שלא ימחו". הוא בטוח שתפילתו תענה. לאחר מכן בתפילתו הסגנון הוא כבר רק יותר והוא מתחנן, מבקש רחמים ושם נפשו בכפו בכדי שתפילתו תענה.

ניתן להסביר את הענין בצורה נוספת. אנו רואים שלאחר שנענית תפילתו שמעון בן שטח שולח לו נשיא ישראל "אילולא חוני אתה גוזרני עליך נידוי. מתוך מעשיך היה יכול לחגרם חילול ה'.

מה ההבדל בין גישתו של חוני בעבודת ה' לבין גישתו של שמעון בן שטח?

חוני המעגל הוא איש של שלמות. הוא אינו מקבל מצב שאינו שלם. הוא רוצה שלמות מיד ועכשיו. חוני אינו מכיר דרך ארוכה. חוני אינו מקבל פתרון בשלבים. דרכו של חוני מתאימה

1. תענית כג, א.

2. ירושלמי תענית טז, ב.

רק ליחידים צדיקים המורמים מעם, שאינם יודעים סיבוך מהו. אולם שמעון בן שטח הוא נשיא ישראל. הוא צריך לפתור את הבעיות של כל קהל ישראל. שמעון בן שטח יודע שאין רק פתרונות קצרים. יש דברים שהדרך לקדםם זה בשלבים. כל נסיון לכפות על הקב"ה לגאול את ישראל כמות שהם תיכף ומיד יכול להביא למצב מסובך של חילול ה'.

כאן גם חוני במידה מסוימת "נתקע". אין תפילתו נענית תיכף ומיד. הוא צריך לעשות מעגל כדי שתתקבל תפילתו.

"כדרך שעשה חבקוק - כדמפרש בתרגום של תפלת חבקוק על משמרתו אעמדה כמין בית האסורים עשה וישב".

רק לאחר שחוני מקבל על עצמו יסורים, הקב"ה נענה לתפילתו.

חוני איש של שלמות שאינו מסתפק באור חלקי.

בהמשך הגמ' מובא בשם ר' יוחנן:

"אמר רבי יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה שיר המעלות בשם ה' את שיבת ציון היינו כחולמים אמר מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא".

על מה נצטער חוני בפסוק זה?

המהרש"א מסביר שחוני היה בימי בית שני כשידוע לו שזמן הגלות בין בית ראשון לשני היה שבעים שנה. והנה הפסוק קורה לתקופה ארוכה זו "היינו כחולמים". זה עורר מחשבות נוגות לגבי חייו של האדם. כל חייו של האדם הם שבעים שנה, והם נחשבות כחלום יעוף. נצטער חוני כמה מעט ניתן להשיג בחיינו שהם כחלום עובר.

אולם לפי דברינו ניתן לבאר נקודה אחרת. חוני המעגל בכל אישיותו ביטא את הגאולה. חוני לא מקבל שום עיכוב בהשגחת הקב"ה על עם ישראל. בפסוק הגלות מצוירת רק כחלום, רק כהווא אמינא. נצטער חוני המעגל על כך שבפועל הגלות לא היתה רק חלום אלא היא לקחה שבעים שנה.

עץ החרוב והשלמות המתגלית על ידי קשר בין הדורות

לכאורה הרצון בשלמות יש בו רק טוב. אולם בהמשך הגמ' אנו רואים כיצד הקב"ה מזמן לחוני מפגש עם החרוב, המלמד את חוני כיצד יש דרכים רבות לפגוש אור שלם.

על כך בהמשך הגמרא שם:

"יומא חד הוה אזל באורחא חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא אמר ליה האי עד כמה שנין טעין אמר ליה עד שבעין שנין אמר ליה פשיטא לך דחייט שבעין שנין אמר ליה האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתיא כי היכי דשתלי לי אבהתי שתלי נמי לבראי".

(תרגום - יום אחד היה הולך בדרך, ראה איש שהיה נוטע חרוב. שאל אותו: מתי העץ יניב פירות? ענה לו: לאחר שבעים שנה. אמר לו: וכי אתה בטוח שתחיה שבעים שנה? אמר לו אותו אדם: אני באתי לעולם ומצאתי חרוב נוטע מניב פירות. כמו שאבותי שתלו לי, כך אני שותל לצורך בני).

החרוב שנותן פירות הוא העץ שמלמד בצורה הבולטת ביותר שהעולם לא מתוקן ברגע אחד. היכולת לתקן את העולם היא כצמיחת העץ. כמו שצמיחת העץ לוקחת זמן רב ולפעמים דורות רבים, חוני רגיל לעבוד את ה' ומיד לראות פירות. הוא חיי גם בעולם הזה מעין העולם הבא שהוא עולם של אכילת פירות. אולם מראים לחוני שאנו בעולם שהוא פרוודור שאין בו רק מעשים הגורמים מיידית לאכילת פירות.

המחויבות של אנשי המעלה להאיר גם אורות חלקיים
אולם לא רק שיש מקום גם לבינוניים המאירים כפי יכולתם. ומהאור של כולם ביחד מתקלס הקב"ה, ואור לאור מצטרף. יש מחויבות לקשר ומגע בין הנשמות שאורם אור שלם לשאר ה"עמך".

על כך נתבונן שם בהמשך הגמרא בתלמוד בבלי בתענית:

"ייתיב קא כריך ריפתא אתא ליה שינתא נים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ונים שבעין שנין כי קם חזייה לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו אמר ליה את הוא דשתלתיא אמר ליה בר בריה אנא אמר ליה שמע מינה דניימי שבעין שנין חזא לחמריה דאתיילידא ליה רמכי רמכי אזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבית מדרשא כל קושיא דהוה להו לרבנן הוה מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי ליה יקרא כדמבעי ליה חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא".

(תרגום - ישב ואכל סעודה. תוך כדי כך נרדם. עלתה סביבו שן של סלע ולא ראו אותו אנשים. כך ישן שבעים שנה. כשנתעורר ראה את אותו אדם שאוכל פירות מהחרוב. שאל אותו: האם אתה הוא ששתלת את העץ. אמר לו: נכדו אני. אמר לו: מכך אני למד שישנתי כבר שבעים שנה. ראה את חמורו שנולדו לו וולדי וולדות. הלך לביתו ושאל: האם בנו של חוני קיים? אמרו לו: בנו איננו, בן בנו קיים. אמר להם: אני חוני המעגל. לא האמינו לו. הלך לבית המדרש, שמע את חכמים שאומרים שהשמועות ברורות כמו בזמן שחוני היה קיים שכל שאלה שנשאלה לחכמים היה מברר להם. אמר להם: אני חוני. לא האמינוהו ולא עשו לו כבוד כפי מה שראוי. חלשה דעתו. התפלל ומת. אמר רבא זה מה שרגילים הבריות לומר או שיש לאדם חבר טוב או שהאדם בא לכלל מיתתו).

גם לאחר שמראים לחוני שאנו לא בעולם של פירות חוני עסוק באכילת סעודה. זה רומז לכך שבכל אופן נשאר חוני בשלו ועסוק בעולם הזה באכילה עליונה ולא בעבודה קשה.

על כך באה ההשגחה העליונה ומראה לחוני שגם לאישיותו המיוחדת בכל אופן יש הכרח "לרדת אל העם" להיות קשוב גם למה שחסר בעולם. להבין שהתיקון אינו יכול לבוא רק על ידי יחידי סגולה ואנשי מעלה. יש ערך למעשה קטן של האנשים הבינוניים. זאת בתנאי שיש קשר בין הבריות שיש רצף בין הדורות.

אחרי ההתנתקות של חוני מהעולם הוא מנסה לחזור לעולם הזה. הפגישה הראשונה שלו זה עם אוכל פירות החרוב. חוני ממשיך בתפיסתו שאדם אוכל מפרי מעשיו. אולם בא אותו יהודי פשוט ומאיר דרך של בינוניים אני אוכל משל אבותי. אין בנו את היכולת לסלול את כל הדרך בעצמינו. אנו כננס על גבי ענק. אולם לכל דור את הצעד שהוא צריך לצעוד. יש את החלק שעליו לתקן. אנו אוכלים ממעשה אבותינו, ומשתדלים להכין את הדרך לבאים אחרינו.

כשחוני חוזר לבית המדרש דמותו המיוחדת מיד מזהירה ומאירה את בית המדרש. העולם מתגלה דרך קשיים. בדרך כלל ניתן להגיע לתשובות רק אם יודעים לשאול את השאלות הנכונות. אולם חוני כדמות מופת הוא איש של תשובות. כשמגיע חוני לבית המדרש אין כלל שאלות הכל מאיר וברור.

אולם גם אור יכול להאיר רק עם הוא בעצמה שניתן להסתכל עליה. באור השמש אי אפשר להסתכל. זו המסקנה שמגיעה אליה חוני. נכון שיש בו אור גדול. אולם ללא חברותא - כלומר ללא יכולת להיות קשור לציבור, ללא היכולת להרגיש חלק אין יכולת לדמויות המאירות באור של השלמות ושהם אנטי-תזה להסתפקות בחלק להיות מכובדים כמו שצריך. חוני רואה שלא מכבדים אותו כראוי. חוני לא רודף ח"ו אחרי הכבוד. חוני מבין שאם לא מכבדים אותו כראוי זה סימן שהבריות לא מבינות את דבריו. חוני נתפס כדמות מנותקת שאינה מבינה את הבריות.

שינה לעומת חורבן

בירושלמי מובא הסיפור על חוני שישן בנוסחא אחרת.

"דחוני המעגל הוה סמיך לחרבן בית מוקדשא נפק לסורא לגבי פעלי עד דו תמן נחת מיסרא עאל ליה למערתא מן יתיב גם ודמך ליה ועבד שקיע בשינתיה שובעין שנין עד דחרב בית מוקדשא ואיתבני זמן תיניינות. לסוף שובעין שנין איתער מן שינתיה נפק ליה מן מערתא וחמא עלמא מחלף זווין דהוות כרמי עבידא זייתין זווין דהוות זייתין עבידא זרעו. שאל ליה למדינתא אמר לון מה קלא בעלמא אמרון ליה ולית את ידע מה קלא בעלמא אמר לון לא. אמרין ליה מאן את אמר לון חוני המעגל. אמרון ליה שמענן דהוה עליל לעזרה והיא מנהרה עאל ואנהרת וקרא על גרמיה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחלמים".

(תרגום - חוני המעגל היה סמוך לחרבן הבית הראשון. יצא אל ההר מקום שהפועלים עובדים. תוך כדי שהיה שם התחיל לרדת גשם. בא אל תוך המערה. מתוך ישיבתו שם נרדם ושקע בשינה שבעים שנים. תוך כדי כך נחרב בית המקדש אולם הספיק להבנות בשנית. אחרי

שבעים שנה התעורר משנתו, יצא מהמערה וראה שכל העולם השתנה. מקום שהיה נטוע בכרמים עתה בזיתים. מקום שהיה זיתים עתה הוא עם זרע. שאל את אנשי המדינה: מה נשתנה בעולם? אמרו לו: וכי אינך יודע מה נשתנה בעולם. אמר להם: לא. אמרו לו: מי אתה? אמר להם: חוני המעגל. אמרו לו: שמענו שכשהיה נכנס לעזרה, היתה מאירה. נכנס לעזרה והאירה. קרא חוני על עצמו את הפסוק "בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים".

בירושלמי דמותו של חוני כמאיר וכאיש שלמות, זה אותו תאור שבארנו בבבלי, למרות שמדובר על חוני בתקופה אחרת. אולם נראה בירושלמי שחוני שמתואר במשנה היה בן בנו של חוני שהיה בזמן החורבן. שניהם אותו שורש נשמה. בניגוד למה שהסברנו בבבלי שמרוב גדולתו אין חוני יכול לרומם איתו את סביבתו, ונוצר במשך הזמן נתק בינו לבין סביבתו, בירושלמי חוני גם בחזרתו לאחר שבעים שנה נערץ כמו שהיה נערץ בימי בית ראשון.

מלכתחילה אנו רואים את חוני יוצא אל הפועלים ושם מגיע גשם. לא מסופר כאן על עצירת גשמים ועל פניה מיוחדת שהציבור פונה אל חוני. כאן חוני נמצא יחד עם העם במקום עבודתם. כשיש חיבור בין חוני לעם הגשם בא ממילא, לא על ידי מאמץ מיוחד ויוצא דופן שעושה חוני.

השינה של חוני בירושלמי מתפרשת לא כביטוי לנתק שנוצר בינו לבין העולם אלא כהשגחה אלוקית מיוחדת על חוני. יש אנשים שצריכים בכדי להתחדש לעבור דרך משבר. הם יכולים להגיע לגאולה דוקא דרך הגלות. אולם חוני המעגל שהוא איש של שלמות אינו צריך להגיע לשלמותו דרך משברים. כך הקב"ה גורם לחוני להיות מנותק מתהליך הגלות. על כך קרא חוני על עצמו את הפסוק היינו כחולמים. כל העם בכדי לשוב לציון ולהתחדש צריך שבעים שנה של גלות ממשית. אולם חוני בגדלותו עובר את תהליך הגלות בנעצמות. כמו שאנו בכל יום בכדי לחדש כוחות הולכים לישון כך גם עובר חוני את חווית הגלות. שינה שגורמת לחידוש כוחות.

מה ההבדל המהותי בין אם הגלות היא בחינת שינה או הגלות היא בחינת חורבן. זאת ניתן לראות מהדו שיח בחזרתו של חוני לאחר שבעים שנות שינה. מבחינת חוני אין שינוי בעולם. יש המשכיות מתחדשת. השינה מחדשת כוחות אולם מאפשרת להמשיך את מה שנעשה אתמול. לעומת זאת החורבן מבטא שבר ואי רצף בבנין האומה. במקום שהיה כרם עתה יש זיתים. הגלות והגאולה הם בנין רק על ידי סתירה. ניתן לבנות עולם חדש אולם עם מחיר גדול. רק חוני מבטא באישיותו המשכיות. כמו שהיה אור בימי בית ראשון. אותו אור מאיר גם בימי בית שני. אצל כלל האומה לא מדובר בהמשכיות. האור של ימי בית שני שונה במהותו מהאור של ימי בית ראשון.

ניתן לומר שבניגוד לבבלי שעולה מדבריו אי הרמוניה בין חוני לבין סביבתו. קשה לעולם לעכל אור שלם, בירושלמי אורו של חוני משתלב בצורה נפלאה בסביבתו. נכון שיש בעולם נשמות שיכולות להשתלם דווקא דרך המשבר, ויש שמספיק להם שינה, אולם המשותף רב על המפריד כולם נמצאים במהלך של השתלמות. מתאים שהירושלמי יצייר לנו את דמותו של איש השלמות כאיש שיכול להיות חלק מהסביבה הטבעית שלנו.

עץ החרוב שבעת המינים וט"ו בשבט

מנהג ישראל קדושים לאכול בט"ו בשבט מפירות ארץ ישראל, ובמיוחד רגילים לאכול משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל. אולם רבים נוהגים לאכול חרובים. מדוע אין החרוב שגדל בארץ ישראל ומוזן מאד את האדם אחד מן המינים שגם בהם תשתבח ארץ ישראל?

ראשית נברר מה פשר המנהג לאכול מפירות האילן בט"ו בשבט. ידועים דברי המשנה שט"ו בשבט ראש השנה לאילן. אולם לכאורה יום זה אין בו קדושה מיוחדת וכל הזכרתו במשנה מצד הנפקא מינה ההלכתית, כיצד למנות את שנות האילן לעניין נטע רבעי מעשרות ושביעית. אולם מדוע יש בו צד של שמחה ותפלה.

יש באילן שני דברים, יש את העץ ויש את הפירות היוצאים מהעץ. יש להייתס לס"ו בשבט מצד שתי בחינות.

נטיעת אילנות - ביטוי לאחיזה בארץ ישראל

נטיעת אילנות בארץ ישראל יש בה מצוה. היא מבטאת את האחוזות של עם ישראל בארץ ברצף של דורות. ארץ ישראל לא שייכת לאנשים פרטיים. ארץ ישראל שייכת לכל הדורות שעברו וכל הדורות שיהיו. הביטוי לשייכות של כל הדורות לארץ באה לידי ביטוי בנטיעת אילנות.

העץ שמבטא בצורה השלמה ביותר את הקשר בין הדורות הוא עץ החרוב. מכיון שאין הוא עושה פירות מיד, אם כן נטיעת החרוב מבטאת את הקשר בין הדורות.

כותב הרב קוק במגד ירחים בפתגם חודש שבט:

"חשק נטיעת אילנות נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים, המובלט בתקפו בעץ החרוב".

בדרך כלל אדם עובד בעולם כדי לקטוף פירות ממנו. האדם אינו עושה דברים רק משום הרצון להשלמות בעולם. אולם בנטיעת עץ החרוב שאת פירותיו ישא לאחר שבעים שנה שהם תקופת חיי האדם מתגלה הרצון של האדם להטיב ולהביא שלמות לעולם בטהרתו. כך ענה הזקן לחוני המעגל "כשם שנטעו אבותי בשבילי כך אטע אני לבני".

חוני יכול להגיע לשלמות גם ללא נטיעת חרוב. בחייו הקדושים ובשלמותו, האיר אור שלם גם ללא להודק לאחרים. הוא האיר לאחרים והאחרים נהנו ממנו בדרך של ממילא. אולם רוב העולם יכול לבטא את החפץ לשלמות דווקא דרך נטיעת החרוב, דווקא מתוך הקשר והחיבור לדורות שהיו והדורות שיהיו.

בט"ו בשבט שאנו מונים את שנות האילן אנו מבטאים עוד שנה של קשר שיש לנו עם ארץ ישראל כחלק מהרצף של הדורות. ארץ ישראל שייכת לנו לא כאנשים פרטיים. ארץ ישראל שייכת לנו כמורשה לאומית. יש יהודים שעלו לארץ ישראל וראו בכך מעין לידה מחודשת. הם חוגגים את יום ההולדת שלהם באותו יום. בט"ו בשבט אנו חוגגים יום הולדת לביאה שלנו כאומה לארץ ישראל. זה בא לידי ביטוי בנטיעת האילנות.

ספר דברים נאמר לעם ישראל בחודש שבט. ספר דברים נאמר לפני הכניסה לארץ ישראל. ספר דברים הינו חזרה על כל התורה מצד המבט של ארץ ישראל. ספר דברים זה בחינת תורת ארץ ישראל. מתאים שספר דברים יאמר בחודש שבט חודש שיצאו בו גשמי שנה והעצים מתחילים להשתרש באדמה ולהאחז בארץ ישראל.

אכילת פירות - מעין עולם הבא

כתב בספר קדושת לוי על ט"ו בשבט - נחלקו חז"ל האם בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם. ואמר התוס' אלו ואלו דברי אלוקים חיים. בתשרי עלה במחשבה ואילו בניסן נברא במעשה. בתשרי זה התכנון של העולם. אולם בניסן זה המימוש של העולם בעולם הממשי שלנו.

חז"ל אומרים בכ"ה באלול נברא העולם. ובראש השנה נברא האדם. וכמקביל לכך בבריאה של חודש ניסן בכ"ה באדר נברא העולם. ועוד אמרו חז"ל שזמן יצירת הולד הוא ארבעים יום וזהו ביטוי ליצירת כל דבר. אם כך מתי התחיל זמן יצירת העולם - ארבעים יום לפני כ"ה באדר - בט"ו בשבט.

יוצא אם כן שט"ו בשבט זה היום בו מתחילה היצירה בפועל אולם כפי מה שהיא ראויה בצורה הראשונית והאידיאלית שלו.

חז"ל מתארים לנו את המקום שבו נברא האדם כגן מלא עצים. ועוד אמרו חז"ל שהיה ראוי שטעם העץ יהיה כטעם הפרי, אלא שחטאה הארץ ואין טעם העץ כטעם הפרי.

הפרי הוא מוכן לאכילה ומבטא עולם שאין בו תערובת של רע. אדם ראשון אשר חטא בחטא אכילה מעץ הדעת טוב ורע גרם שהרע והטוב מעורבים בעולם והאדם צריך לעמול קשה בכדי לעשות את עבודת הברירה בין הטוב לרע. הקללה שנתקלל האדם שגם כשירוצע ויעבוד באדמה "בזעית אפך תאכל לחם, וקוץ ודרדר תצמיח לך". בגן עדן גם החיטה היה עץ ולא תבואה כשהמשמעות היא שלא היה צורך לעמול על החיטים, ולעשות י"א מלאכות עד שהחיטה ראויה לאכילה. חז"ל אומרים לנו שעתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות. כלומר לעתיד יחזור המצב הראשוני שהיה בבריאה שגם המזון העיקרי של האדם שהינו החיטה והשעורה ישונו ויהיו בחינת פירות. לפי אמורא אחד עץ הדעת חיטה היה. וזאת למד מכך שהחיטה נתקללה שבזעית אפך תאכל לחם כנראה שזהו מום, כיוון שבה עשה האדם את חטאו.

הפירות שאנו אוכלים היום הם לא עיקר המזון. אדם יכול להתקיים ללא פירות. הפירות הם כמו ממתקים שנועדו לענג את האדם. במשך כל השנה אנו ממעטים באכילת פירות וממתקים. אנו מכירים את מציאותינו ואנו ידעים שאנו בעולם שעיקר עבודתנו לברך בין הטוב והרע והביטוי לכך היא אכילת לחם בועת אפינו. אולם בט"ו בשבט אנו רוצים לחזור לעולם כפי מה שהיה בראשיתו. בראשיתו של העולם נועד גם העולם להיות במצב שהחומר כולו "עץ חיים" והיינו יכולים לאכול בבחינת עולם הבא שכל כולו עולם של תענוג. כל עבודת האדם היא לא בתיקון החומר אלא בעבודת ה', ובהתענגות על ה'. לכן בט"ו בשבט שהוא היום של תחילת היצירה של העולם הממשי שלנו ראוי להרבות בו באכילת פירות.

החורב לעומת שבעת המינים

הפירות כפי שבארנו הם המבטאים את העולם כפי מדרגתו התחילת היצירה, שם החיים היו מנותקים מן הרע. יש לשים לב שהאידיאל מתגלה אלינו בצורה של ריבוי מינים וגוונים. למרות שאנו יודעים שכל שדבר הוא כללי יותר הוא מתוקן יותר. אבל בעולם המתוקן נחיה בעולם שבו כל פרט ופרט יוכל לגלות את טעמו המיוחד ובכל אופן יהיה ביטוי לכלל, יהיה ביטוי להיותו כחלק מהמכלול של התענוגות על ה'.

גם בתוך הפירות שאנו אוכלים יש חילוקי מדרגות. יש פירות שהם מבטאים בצורה שלמה יותר את התיקון שיש בחומר, לבין פירות שגם בהם יש מעין מה שיש בצורה בולטת בחיטה. זה תלוי במספר גורמים. ראשית ביחס שבין העץ לבין הפרי. כמה זמן לוקח לעץ להתפתח ולהביא פירות. ככל שיש צורך להתעכבות גדולה עד שמגיעים הפירות זה ביטוי למיעוט בתענוג וצורך בהשתהות כפויה מלאכול פירות. יש עצים שהגזע שלהם אינו קשה. גם הגזע שלהם מתפשט במהירות. וגם בעלים יש טעם מיוחד. כך תכונתה של הגפן. גם הפרי עצמו יש שהפרי רך ונעים ויש פירות קשים יותר. יש פירות שגם קליפתם נאכלת (גפן, תמר), ויש פירות שגם הגרעין שלהם נאכל (רימון).

פירות שבעת המינים מיוחדים בכך שהם פירות הנעימים לאכילה כשבכל מין יש דבר מיוחד המעיד על בחינת התענוג המיוחדת שבו.

אולם החורב הוא פרי שבחינת התענוג שבו כמעט ואינה קיימת.

מסופר סיפור עם בפי העם:

"באו אצל יוסף בפקיעין. אמרו לו שמא ידעת או שמעת מהו הטעם בדבר שנהגו לאכול חרובים בט"ו בשבט? אמר להם שמעתי מפי אבי, ששמע שפי אביו, ששמע מפי אבי אביו עד הראשון שהיה במקומנו מימות הבית. וכך שמעתי כשיצאו רבי שמעון בן יוחאי ורבי אלעזר בנו מן המערה שנברא להם חרוב ומעין. קם רבי שמעון על רגליו ואמר: רבוננו של עולם... נשבע אני כי לא תשכח תורתך מעמך שכבר הבטחת לנו שלא תשכח מפינו ומפי זרענו מעתה ועד עולם. אלא ממה אני מתירא? שמא, חלילה, תשכח ארץ ישראל מעם ישראל, מתוך שהם ניזונים מפירות חו"ל ונושמים אויר נכר. מיד שמעו בת קול האומרת: אף אתה בני עמד והנהיג שיהיו ישראל אוכלים חרובין בט"ו בשבט מידי שנה בשנה, ושואלים: חרוב זה שאנו אוכלים על שום מה? מזכירים ונזכרים שבית המקדש חרב וארץ ישראל שוממה והריבה".

החרוב מעיד על הצורך בחורבן. אולם כמו החרוב כך גם הגלות. כמו שהחרוב הינו מתוק אולם מאד קשה ולא נעים לאכילה. כך גם הגלות הלבוש מאד קשה אולם תוכה רצוף אהבה. אנו יוצאים מהגלות ברכוש גדול.

חוני המעגל רואה אדם שנוטע חרוב ותמה. כפי שבארנו חוני המעגל בכדי לחדש כוחותיו אינו צריך את החורבן ואת החרוב שמזכיר את הגלות. הוא יכול להסתפק בשינה בכדי לחדש כוחותיו.

יש שאמרו שהשם חרוב נגזר משורש חרב. כלומר עץ שיכול לגדול במקום חרב. החרוב הינו עץ שמבטא את כח הקיום וההשרדות של העץ גם במקום שאין מזון תדירי ומזמן.

מסורת ביידינו שהמקום היחיד שלא פסק משם ישוב בארץ ישראל זה בפקיעין. עוד מסורת בידנו שהמערה שהתחבאו רבי שמעון בן יוחאי ובנו אלעזר היה בפקיעין. כפי דברי חז"ל נעשה להם נס ונברא להם חרוב. היו ניזונים ממנו בכל שבוע בקב של חרובין. החרוב הינו פרי שיש בו בצורה תמציתית את אבות המזון המאפשרים קיום לאורך זמן.

חרוב זה מבטא את ההאחוות שיש לעם ישראל בארץ ישראל גם בכל ימי הגלות. רבי שמעון ובנו הנמצאים בזמן של גזרות שמד. נמצאים בתוקף הגלות כשהעולם שמם מתורה. והנה החרוב מלווה אותם במהלך השנים שהם בתוך המערה בונים את כח הקיום הנסתר של האומה בכל ימי הגלות. כל הקיום של עם ישראל בגלות היה רק מכח הקשר לארץ ישראל. הצפיה לגאולה היא היתה הכח המעמיד של הגלות. כותב הרמב"ם בספר המצוות שלא יכול להיות קיום לעם ישראל אם לא יהיה לפחות יהודי אחד בארץ ישראל.

לסיכום ניתן לומר שבחרוב יש שתי בחינות. מצד העץ שבו הוא מבטא את החיבור שלנו לדורות קודמים. אולם מצד פריו הוא מבטא כח תמציתי ופנימי שגנוז בו סוד של קיום, אולם קיום שאינו יכול להיות בנגלה ובהתפרצות ולכן יש בו מיסורי הגלות.

בבוא עת גאולה אין אנו רוצים להסתפק בקב חרובין. בבוא עת גאולה כולנו רוצים להיות כחוני המעגל שאינו מסתפק בחלק מן השלמות. אנו לא נסתפק רק ב יכולת השרדות והתקיימות פנימית ותמציתית שחייבת לכנוס את כל כוחותיה בתוך מערה כרבי שמעון בן יוחאי ובנו אלעזר. אנו נמשיך לאכול חרובים כביטוי לקשר בין כל הדורות. כביטוי להכרתינו שאנו חוליה בשרשרת הדורות. אולם אנו רוצים להיות כבר החוליה האחרונה שהביטוי שלה הוא בשבעת המינים המבטאים את שייכותנו להארה שלמה. שייכותנו לשבח ארץ ישראל בזמן הגאולה, שבח ארץ ישראל שנראה לעין כל.

"ואמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה שנא' 'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'".

עתה, ברוך ה', ט"ו בשבט הולך ונהיה חג של שבעת המינים, חג של גאולה ולא רק חג של חרובים.